

אלא יום אחד, כלולב. ולא קבעו יום טוב ראשון שידחה, כי אז אין ניכר שבשביל ערבה נדחה מאחר והלולב דחה, לכך קבעו שבשביעי ידחה].

אף אם ננקוט [לדעת אבא שאול, כדלהלן] שכל ישראל העומדים בעזרה היו נוטלים ערבה – בשבת לא היו נוטלים אלא הכהנים משום גזרה (עפ"י מהרש"א מד.).

מצות ערבה אינה נוהגת מהתורה בגבולין כלל אלא מיסוד / מנהג נביאים כדלהלן. ובזמן הזה מצות ערבה מדרבנן, זכר למקדש (עפ"י תוס', ר"ן) ולא תקנו זכר למקדש אלא יום אחד בלבד [בשונה מלולב – לפי שאין לה עיקר מהתורה בגבולין]. ואין הערבה דוחה את השבת בזמן הזה, אלא שקבעו שלעולם שביעי של חג לא יחול בשבת, כדי שלא לבטל מצות ערבה. (כן אמר בר הדיא, וכ"ה בירושלמי. והחמירו בה יותר מלולב ומשופר שלא תיבטל לעולם, כדי לפרסם שהיא מהתורה במקדש ולהוציא מלב הבייתוסין, וגם מפני שאינה נוהגת אלא יום אחד בלבד לא רצו שתיבטל מכל וכל. עפ"י ראשונים). ורבין וכל היורדים לבבל אמרו: מזדמן בשבת ואינו דוחה. עתה קבעו הלוח באופן שלא ייקלע יום ערבה בשבת, ומתקן הלוח ראה בזה דברי הירושלמי, שלא כמסקנת תלמודנו (ר"ן וריטב"א).

ב. אף בזמן שערבה היתה דוחה שבת, אם לא הכינוה מאתמול או שהיתה מונחת תחת אבנים – אסור לחלל את השבת, אף לא באיסור טלטול האבנים שהוא מדרבנן, כדי ליטלה למצוותה (כ"מ מעשה דבייתוסין, כפרש"י). וכן הדין במכשירי לולב. ואולם לשיטת רבי אליעזר מכשירי מצוה דוחים את השבת, ואפילו לא קצץ הלולב מאתמול – קוצצו ואוגדו בשבת (ביום – ואפילו בשבת).

דף מג

פג. מצות ערבה במקדש – בנטילה או בזקיפה סביב המזבח? [מצות ערבה בזמן הזה, כיצד?]

נחלקו החכמים האם מצות ערבה במקדש בנטילה; הכהנים (רש"י ותוס') נוטלים אותה (ומנענעים בה. רש"י) ומקיפים בה את המזבח ואחר כך זוקפים אותה בצדי המזבח (כדלהלן מה. כן נקטו רבי חנינא, ורב נחמן בשם רבה בר בר חנה), או מצוותה בזקיפה בלבד, ואילו הקפת המזבח היתה כשלולב בידיהם (כן נקטו רבי אלעזר ורב יוסף. וכן נסתפק רבי יוחנן להלן מד.). והסיקו על פי התוספתא כדעה ראשונה.

א. לפי מה שנוקטים מצותה בנטילה, אפשר שלדעת אבא שאול שלמד מצות ערבה מהתורה, אף ישראל שבמקדש נוטלים אותה בעזרה, אבל אין מקיפים בה את המזבח אלא כהנים (עפ"י תוס' מד. ד"ה אמר. ומשמע שלחכמים אין ישראל נוטלים). ויש שנראה מדבריהם שאף לחכמים כל העם שבמקדש היו נוטלים אותה (ער"ן וריטב"א). ויש אומרים שאף ישראל היו מקיפים המזבח (עפ"י ריצ"ג הל' לולב, ומובא באו"ז ח"ב שטו; שיטמ"ק מנחות כז: אות ו. וע"ע בסמוך). ונראה מדברי התוס' שהקפת הכהנים – תקנה היא מדרבנן (מהרש"א מד.). ולדעת הרמב"ם נראה שהיא מדאורייתא (עפ"י מגילת אסתר ולב שמה ל"ת סט, להרמב"ם שאיסור כניסת בע"מ בין האולם ולמזבח מדאורייתא, וע"כ שמצות ההקפה דוחה איסור זה כי גם היא מהתורה).

ב. למאן דאמר בזקיפה, מצוה בכל יום לזקוף הערבה סביב המזבח, ואף בשבת – כשחל שביעי בשבת (עפ"י ריטב"א). וכן פסק הרמב"ם (לולב ז, כא). ומדבריו משמע שאחר הזקיפה היו העם נוטלים אותה [ומנענעים. שעה"צ]. עוד משמע מדבריו שאפילו הזקיפה כשרה להעשות על ידי זרים (שיעורי הגריד"ס).

- ג. מסתבר שאף לפי הנראה מפירוש הרמב"ם שמצות לולב בירושלים [עכ"פ בזמן המקדש] שבעה מדאורייתא, מצות ערבה אינה שבעה אלא במקדש, ולא רק לחכמים שערבה מהלכה למשה מסיני והריהי דומה לניסוך המים שבמקדש, אלא אפילו לאבא שאול נראה שגם הוא סובר שהיא הלכה למשה ולא נאמרה אלא במקדש (עפ"י מנחת שלמה ח"ב נ, ד).
- ד. עתה שנוהגים להקיף בבית הכנסת בכל שבעת הימים פעם אחת וביום השביעי שבע פעמים, זכר להקפת המזבח, משמע שסוברים שהיו מקיפים המזבח בלולב, שאם הקיפו בערבה א"כ לא היה לנו להקיף אלא בשביעי [אבל אם היו מקיפים המזבח בלולב, מתוך שאנו נוטלים הלולב שבעה ימים זכר למקדש, הנהיגו להקיף בו זכר למקדש]. ולפי זה אף בשביעי של ערבה ראוי להקיף בלולב ולא בערבה (ר"ן, עפ"י רש"י והרמב"ם. וע' גם מחז"ו שפב). ויש אומרים שאנו נוקטים לעיקר שהיו מקיפים בערבה (עפ"י ריצ"ג; ספר המנהיג הל' אתרוג מא; בעל העיטור; טווא"ח תרסד וב"ח. ופירש שם שגם למ"ד ערבה בנטילה, היו מקיפים אף עם הלולב. וכ"כ השפת-אמת (מב: עפ"י תשובת רש"י). והבית-יוסף (תרסד) כתב שנהגו להקיף בשביעי גם בערבה (וכן כתב הב"ח. וכן הוא ברמ"א תרס, ב. וכן נהג הגר"ח סלוביצי"ק – מובא בשעורי הגר"ד). והמנהג הרווח להקיף בלולב בלבד (ע' רמ"א תרסד, ז ומשנ"ב שם ובסי' תרס סק"ח).
- מי שאין לו לולב ואתרוג – אינו מקיף את הבימה, כשם שבשבת איננו מקיפים (או"ז; מחז"ו שפב). ויש אומרים שביום הושענא גם מי שאין לו לולב יקיף בערבה (ב"ח תרס תרסד).
- יש נוהגים להקיף בלולב לאחר תפילת מוסף (עפ"י מחז"ו; טור. וכ"ה במנהגי אשכנז), וכן לענין חביטת הערבה [לפי שאינן אלא מנהג, לכך תפילת חובה קודמת]. ויש נוהגים לאחר קריאת ההלל [מפני שהלולב ביד ואם מניחו נראה קצת כמעביר על המצוה, וכיון שהתחילו בהושענות עם הלולב גומרים אותן עם הערבה] (ע' כף החיים תרס סק"ד. וכן מנהג נוסח ספרד ובקהלות החסידים). ויש נוהגים לאחר קריאת התורה קודם שהחזירו הספר למקומו (ע' טור וב"ח. ע' בכל זה אגרות משה או"ח ח"ג צט).
- ה. הרש"ש (מד: דייק מלשון רש"י שהערבה נאגדת בנטילתה. וכן כתב ר"מ זכות. וכן מנהגנו (משנ"ב תרסד ס"ק יז). והמגן-אברהם הביא יש אומרים שאינה נאגדת.
- ו. נחלקו הראשונים על חבטה האמורה בערבה, האם ענינה נענוע או חבטה על הקרקע או על כלי. וכן המנהג הרווח (עפ"י המקובלים), לחבוט חמש פעמים על הקרקע.
- ז. מובא מהגאונים שהיו עולים בכל שנה מבבל לירושלים ומקיפים את הר הזיתים בהושענא רבה שבע פעמים (ספר חסידים תרל בשם רב האי גאון).

דף מד

- פד. א. מצות ערבה – מה מקורה?
 ב. האם כהנים בעלי מומין נכנסים בין האולם ולמזבח למצות ערבה?
 ג. האם ערבה צריכה שיעור?
 ד. האם הערבה ניטלת בפני עצמה או אף עם דבר אחר?
 ה. האם מברכים על מצות ערבה?